
Recenzije i prikazi

Jasmina VOJVODIĆ

Sveto i profano u *Lazarovim ženama* Marine Stepnove

(Marina Stepnova, *Lazarove žene*. Prev. s ruskoga Igor Buljan, Zagreb, Ljevak, 2016, str. 445)

Marina Stepnova, relativno nova spisateljica srednje generacije na ruskoj književnoj sceni, u nas do sad nije bila poznata. Na 4. festivalu svjetske književnosti koji je organizirala nakladnička kuća Fraktura (od 4. do 11. rujna 2016), spisateljica je prvi put predstavljena hrvatskoj publici. Tada se naša javnost mogla upoznati i s prijevodom njezina u Rusiji nagrađivanog i ponajboljeg romana *Lazarove žene* (*Ženščiny Lazarja*). Prevedeni je roman objavljen u izdavačkoj kući Ljevak, a preveo ga je već renomirani prevoditelj s ruskoga jezika Igor Buljan. Roman *Lazarove žene* nije prvi roman Marine Stepnove. Prije njega je, okušavši se u poeziji i kraćim formama, objavila svoj prvi roman *Kirurg* (*Hirurg*, 2005), dok je roman *Lazarove žene* objavljen 2011. Tri godine kasnije objavila je još jedan roman – *Bezbožna uličica* (*Bezbožnyj pereulok*). Književno stvaralaštvo Stepnove u Rusiji nije ostalo nezapaženo. Već je njezin prvi roman *Kirurg* naišao na odlične kritike, dok je roman *Lazarove žene* nagrađen trećom nagradom Velike knjige (*Bol' šaja kniga*), a ušao je i u užu konkurenciju nagrada poput Ruskoga Bookera, Nacionalnog best-selera i Jasne poljane. Stepnova je vrlo skromna spisateljica, koja sebi ne dodjeljuje tu ulogu jer, kako navodi, to tek trebaju prosuditi čitatelji i pokazati vrijeme. Kritičari ju obično svrstavaju uz bok spisateljica poput Dine Rubine i Ljudmile Ulicke, s kojima dijeli tematiku nepotpunih ili “obitelji po izboru”, društvenih zbivanja koja se prelamaju u životu običnih ljudi u sovjetsko doba i sl.

Spominjanjem nekolicine suvremenih ruskih spisateljica, Stepnovu smo pridružili “ženskoj prozi” ili “ženskom pismu”. Međutim, treba imati na umu da je teško pronaći neki zajednički nazivnik pod koji bismo mogli svesti žensko pismo u Rusiji, pogotovo ako se uzme u obzir uobičajeno poimanje ženskog pisma kao onog kojega pišu žene i na teme koje, stereotipno gledano, zanimaju žene. Magdalena Medarić se u svom članku o ženskim spisateljicama u suvre-

menoj Rusiji 1990-ih godina (*Nova Istra*, 2001) pita: “Pišu li žene u suvremenoj Rusiji – ‘žensko pismo’?” te zaključuje da je riječ o izrazitom zapadnjačkom trendu u ruskoj znanosti i književnosti, koji nije opravdano nekritički i neposredno primijeniti na ipak drukčiji ruski i sovjetski kulturno-društveni kontekst i književno-umjetničko naslijeđe. Tekstovi Stepnove se doista teško podvode pod zajednički nazivnik “ženskoga pisma” ponajprije stoga što uvjetno govoreći “ženska tematika” (žensko tijelo, bolesti, ženski prostor, ženska osjećajnost) nije jednako naglašena u njezinim romanima. Ipak, neke se sličnosti sa spisateljicama iz toga kruga u nje zasigurno mogu pronaći.

Roman *Lazarove žene* Marine Stepnove blizak je, primjerice, Ulickinim neosentimentalističkim kratkim pričama i romanima nerijetko nazivanim obiteljskim sagama, dirljivim pričama o srećama i nedaćama pojedinaca i čitavih obitelji u “teška” i “lakša” vremena, ali uglavnom u sovjetsko doba. Glavne protagonistice u romanu Stepnove upravo su žene kao stupovi obiteljskoga života sa svojim obiteljskim srećama i nesrećama. To su Marusja, Galina Petrovna i Lidočka. Galina Petrovna, čije ime tako ozbiljno zvuči uz nadimke Marusja i Lidočka, bit će jedno vrijeme, do svog odrastanja u zrelu ženu – Galočka. Spomenute su žene na različite načine povezane s naslovnim junakom. Lazar Lindt je gotovo mitska figura znanstvenika, ali intimno čovjeka silno zaljubljenog u Marusju, ženu svoga mentora Sergeja Čaldonova. Ta mu je ljubav ostala neuzvraćena i on se zaljubljuje u znatno mlađu Galočku, vrlo hladnu i odmjerenu. Njihova unuka Lidočka umnogome nosi obilježja oca i majke koji su prerano završili svoj život, dok je njezin pokušaj preranog “odlaska” osujetio upravo djed Lazar Lindt, “uskrsnuvši” svoju unuku, čime je, u to nema sumnje, opravdao svoje biblijsko ime, pretvorivši se iz, uvjetno rečeno, pasivnog Lazara kojega je uskrsnuo Krist u aktivnog Lazara Lindta, djeda koji daje snagu i nadu u život mladoj i nezreloj Lidočki. Kompozici-

cijski, roman počinje i završava Lidočkom. Na početku romana to je petogodišnja djevojčica kojoj majka stradava za vrijeme odmora na Crnom moru 1985. godine, dok je u posljednjem dijelu knjige, koji i nosi naslov Lidočka, opisan njezin život s hladnom i nezainteresiranom bakom Galinom Petrovnom, udovicom Lazara Lindta te djevojčin uspjeh u karijeri balerine, krah i povratak u život nakon gotovo sigurnog odlaska u smrt. Romaneska je priča zaokružena i vodenom stihijom jer se Lidočkina majka utapa u moru, dok se Lidočka spašava iz vodom napunjene kade. Roman je razdijeljen u šest dijelova naslovljenih po glavnim protagonistima: Barbariska, Marusja, Lazar, Galočka, Galina Petrovna, Lidočka.

Lazar Lindt genijalni je znanstvenik čiji život u romanu počinje odmah nakon Oktobarske revolucije i završava osamdesetih godina, zbog čega se, kako je navela Dina Suvorova u kritici ovoga romana, njegov život može usporediti s vijekom trajanja Sovjetskog Saveza. U svom je poslovnom životu pripadao upravo sovjetskom vremenu, njegovim institucijama, znanstvenim dostignućima u koje se ubraja i izrada atomske bombe, dok je privatno svoj život ostvario tek posthumno. Osim ljubavi prema znanosti, usputnim ljubavnim vezama i izrazitom antisemitizmu, u svom je životu iskreno bio zaljubljen u nekoliko žena: Marusju, ženu svoga učitelja i mentora koja mu nije postala ni žena ni ljubavnica, Galinu Petrovnu, svoju znatno mlađu suprugu koja ne samo da ga nije voljela, nego je čak gajila osjećaj "lindtofobije", ali u kojoj je on vidio svoju prvu veliku ljubav – Marusju. U tom je odnosu najviše do izražaja došao Lindtov karakter "posjednika" i svemoćnog sovjetskog čovjeka koji dobiva sve što poželi. Galina Petrovna je od razočarane i ljutite žene koju su roditelji "udali" za velikog znanstvenika, izrasla u odmjerenu i proračunatu ženu koja je mirno čekala muževljevu smrt kako bi uživala u životu i naslijeđenom bogatstvu. Treća je Lazarova žena njegova unuka koju nije upoznao, ali kojoj je dao krila za život, čime je i svoj i njezin život u potpunosti opravdao. Već u ranom djetinjstvu Lidočka se upoznala s djedovom bibliotekom i to je prvi posredni odnos među njima. Djedovo je ime djevojčica-balerina tijekom života samo ovlaš čula, ali je djeda upoznala u pravom trenutku, u procjepu između života i smrti, kada je začula njegove riječi: "vraćaj se, hajde, vraćaj se, Lidočka". Ljubav je, odnosno nemogućnost da se ona izrazi, glavna tema ovoga složenog romana, čiji naslov nesumnjivo povezujemo s biblijskim Lazarom te preko biblijskog književnim – obradom Lazarova uskrsnuća u romanu *Zločin i kazna* F. M. Dostoevskog.

Složena obiteljska saga isprepletana je s društvenim zbivanjima u prilično velikom vremenskom rasponu. Gotovo cijelo 20. stoljeće izloženo je kao pozadina privatnih zbivanja i obiteljskih slamanja. U roman su upleteni podaci i dokumenti (ili pseudodokument) poput dekreta o dopuštenoj prodaji votke 1924, mirovnih rješenja ili Zakona o formiranju Mol-

davske SSR 1940. godine, opisa pojedinih sovjetskih institucija ili povijesnih ličnosti, evakuacije, nestašice hrane i sl. Da bi priča o povijesnim zbivanjima bila dinamičnija i kompleksnija, Stepnova je svoje junake smjestila u grad Ėnsk, odnosno nepostojeći grad-konstrukciju, za koji je u jednom intervjuu izjavila da je spoj Tvera i Novosibirsk, ali samo u njezinoj imaginaciji jer ga stanovnici stvarnih gradova nisu mogli prepoznati. Takav grad daje široke mogućnosti osobnog spisateljskog upisivanja. Ne samo da se prostor relativno detaljno opisuje, nego pripovjedač čak spori s povijesnim izvorima o tom gradu koji je primio velik broj izbjeglica u vrijeme ratne evakuacije 40-ih godina i živio u to vrijeme nekim svojim ritmom: "Ėnsk je postao oblasno središte tek '37. godine – unatoč suvremenim udžbenicima povijesti, bilo je u tom gradu i svečanih događaja". Spomenuti je podatak važan jer su burna povijesna zbivanja samo pozadina obiteljskih i individualnih priča. Neki su likovi upravo u surovo vrijeme povijesnih događanja doživjeli najljepše trenutke svoga života, dok se u vrijeme oslobođanja od starog sustava 90-ih godina slamaju. Takva je Marusja, koja sreću upoznaje u najtežim vremenima, a Lidočka pak u naoko sretno vrijeme želi napustiti "obećavajući" novi svijet. Stoga je u romanu igra privatnog i javnog, osobnog i historijskog samo podloga koja ilustrira neka dublja pitanja odnosa čovjeka i povijesti, primjerice da se povijesna zbivanja ne reflektiraju na jednak način u životima svih ljudi. Sreća ljudi u povijesno teškim vremenima ogleda se u mikrokozmosu junaka, u malim radostima koje izbijaju iz želje za domom, iz obiteljskih okupljanja, šetnji gradskim ulicama, u mladenačkim zaljubljenostima. Dirljiv je opis Marusjine sreće u vrijeme evakuacije, kada praktički ničega nije bilo, ali je upravo tada osjetila radost odricanja i dijeljenja s drugima.

Uz opise sitnih radosti i povijesnoga "dekora", odlasci "na drugu stranu" omiljena su mjesta opisa ove spisateljice. Smrti vrlo osebnih junaka iz 11. i 20. stoljeća u njezinu romanu *Kirurg* poigravanja su s mitskim i stvarnim, sve do poigravanja s božanskim načelom, što je vidljivo i u *Bezbožnoj uličici*. U *Kirurgu*, inače zbog protagonista i načina njihova opisa, vrlo "muškom" romanu, dvojica se junaka igraju Boga. Jedan je estetski kirurg Arkadij Hripunov iz druge polovice 20. stoljeća koji određuje kako će pacijent izgledati, a drugi je islamist Hassan-i-Sabbah iz 11. stoljeća, starac s Gore koji određuje tko će živjeti. Obojica junaka na kraju romana umiru. Čovjek je smrtni i ne može se odjenuti u božanski odoru, dok u *Lazarovim ženama*, ipak više "ženskom" romanu, iščitavamo pobjedu života nad smrću. Premda je naslovni junak Lazar za kojega pretpostavljamo da će životom nadvladati smrt i premda on jest svojevrsni "posjednik", ipak pravu organizaciju života preuzimaju žene (Lazarove žene). On se pojavljuje kao potpora da one svoje živote ostvare u punom smislu. Smrt je stoga u tom romanu ponekad "ublažena",

“ženski” zaodjevena u san. Marusjina je smrt, primjeric, opisana vrlo detaljno i izjednačena je oniričkom stanju. Žena koja je umrla u snu zapravo sanja vlastitu smrt i tako napušta ovozemaljski svijet. Na sličan način “odlazi” i Lidočka koja već susreće svoje pokojne roditelje i djeda Lazara te kroz zamagljen prozor jasno vidi budućnost zbog koje se ipak vraća u život. Granice života i smrti, kao i privatni, mozaično pri-

kazani život u romanu *Lazarove žene* intenzivniji su, a usudila bih se reći i estetski i epistemološki vredniji, od povijesnih događanja, historijskih podataka i dokumenata. Vlastita sudbina je svijet koji živi usprkos povijesnim datostima i faktografskim činjenicama, a preko privatnog se ispisuju svi važniji i manje važni događaji iz 20. stoljeća.